

madásoknak ne legyen többé kitéve" — ismeri el méltányosan Szekfű. Új fejlődésnek második tényezője a Szovjet mellett Magyarország új, feltörekvő társadalmi osztályainak, az ipari munkásságnak és a szegényparasztságnak jelentkezése a politika porondján, hogy részt követeljen a demokrácia minőségének kialakításában. Mindkét tényező — a Szovjetunió és a feltörekvő osztályok — távol állt attól, hogy a hosszú évtizedek áldemokrata berendezései helyén a száz év előtti magyarok klaszszikus demokráta álmaikat valósítsa meg, vagy pedig mintáért a jelenkori Angliához és Amerikához forduljon. „Az utcáról a parlamentbe áttett forradalomnak eleve elutasító állásponton kellett lennie az Eötvös—Szalayéktól körvonalazott szabadságjogok többségével szemben.“ A nyugati szabadságjogok egy része a keleti demokrácia szempontjából nem használható. A forradalom, a népi demokratikus átalakulás irányítása s a nemzeti erők összefogását illetően elismeréssel ír Szekfű a Magyar Kommunista Párt élcsoport-szerepéről. A fejlődés akadályozóiról pedig: „Kezdetből fogva kézenfekvő volt, hogy ez a levitézlett „reakció“ most a nyugati demokráciához fog fordulni, melynek liberalizmusa elvből menedéket ad minden bukott iránynak.“

A munka IV. fejezete „Az új szomszéd“ról szól. Ismerteti a Szovjetunió életét, berendezését, a pártot, külön kiemeli Sztálin meleg emberi egyéniségét. „Ez a nép ma' egyenesen jár“ — állapítja meg a szovjetnépről. A szovjetrendszert gazdasági szempontból legalábbis egyenrangúnak tartja a nyugati kapitalista demokráciákkal, morális szempontból azonban a Szovjetet magasan felette állónak ismeri el minden más rendszernek. A Szovjetunió kommunista pártjáról megállapítja többek között, hogy „működése manapság rábeszélő s egyáltalán nem parancsuralmi“.

Szigorú kritikát mond a középosztályról is. (Az V. fejezet címe: *A középosztály tragédiája*.) Végeredményben az egész munkán a középosztály sorsa vonul végig, vizsgálva, hogy a „forradalom után“ hogyan illeszkedhet be az új helyzetbe, katolicizmusát és reformkonzervativizmusát hogyan hozhatja kompromisszumba a forradalom-teremtette új renddel.

Szekfű Gyula könyve a középosztályhoz szól, a középosztály morális énmegnyugtatója akar lenni. Generális

jelentősége éppen ezért nem is lehet, de a középosztály számára nem tisztázókérdésű politikai röpirat a mű, hanem eligazító iránytű az új helyzetben. Szekfűnek ez a legpolitikusabb műve nem tartalmaz elvi állásfoglalásokat súlyos kérdésekben, nem is áll be a forradalmi élcsoportba, megmarad reformkonzervativizmusa és katolicizmusa mellett, ezeket egyeztetni a mai helyzettel, követeli az átélt vallásosságot, a magyar múlt, történelmünk és hagyományunk őszinte asszimilálását a forradalom által teremtett berendezésekhez. Szekfű Gyula történelmi felkészültsége megjelölhetné népi demokráciánk magasabb horizontjait is, túl a középosztály kérdésén.

VÉGH JOACHIM

BARABÁS TIBOR: JAKOBINUSOK. Színmű. (Athenaeum.)

Drámairodalmunk, sajnos aránylag kevés értékes és maradánoé történeti színművet tud felmutatni. Ezért örömmel kell fogadnunk minden olyan vállalkozást, ami multunk jelentős fordulatait igyekszik drámai formába önteni. Barabás színműve, — egyéb értékein túlmenőleg, — már ezért is különösebb érdeklődésre, megbecsülésre és elismerésre tarthat számot.

Történeti eseményeket színpadra vinni, mondhatni nehezebb feladat, mint önálló témát kidolgozni. Két veszőly áll ugyanis fenn, vagy túlságosan ragaszkodik az író a történeti szemlévekhez és eseményekhez és a drámaiságot, színszerűséget feláldozza a történeti hitelesség kedvéért, — a történeti események ugyanis a legritkább esetben alkalmasak bizonyos változtatások nélkül színpadi témáknak, — vagy túlszabadoon alakítja a történeti eseményeket színpadilag hatásos művet alkot, de ennek a történeti hűség vallja kárát.

Barabás Martinovics-drámája ebből a szempontból sikerültnek mondható. Történeti alakjai, — különösen Martinovics, — megfelelnek a történelem által róluk alkotott képnek. Martinovics énmagával meghasonlott jellemét, nagyravágyását, idegességét, a fizikai bátorság hiányát nagy plaszticitással állítja elénk az író.

Az első felvonás első képe jó exoziczió. Megismerjük belőle az általános kül- és belpolitikai helyzetet. Bécsben és Pest-Budán megjelennek Martinovics lázító röpiratai I. Ferenc ellen Goráni

gróf álnéven. A helyzet bemutatásán túl megindul a bonyodalom is. Sely német actor, Strohmayer és Stitz német könyvtárosok kutatják a röpirat szerzőjét. Megjelenik a könyvesboltban Hauer Teréz, Strohmayer unokahúga, Hajnóczy és Szentmarjay. Megindul az ármány és szerelem. Hajnóczy lángragyúl Teréz iránt, Strohmayer meghívja a gyanús Hajnóczyt és társait vendégségbe, hogy jobban megfigyelhesse őket. A 2. kép: Strohmayer lakása. Itt vonlatja fel a szerző a magyar jakobinus-vezérek egy részét, Szentmarjayt és Hajnóczyt kívül Laczkovicsot és Martinovicsot. Finom, rokokós ízlés szerelem és gavalléria közben érződik az egyre szorosabbra húzódnó hurok. A politikai elbentéteken kívül Hajnóczy és Sely a szerelemben is riválisok lesznek. A II. felvonás első képe az Arany Kacsá vendégfogadó ivója. Ez szerkezetileg kissé kiesik a drámából. A kép elég rövid és körülbelül a felét az tölti ki, hogy a német színészek Martineau Máriát ünneplik. A kissé, — úgy érezzük, — felesleges képnek a második fele adja meg mégis jogosultságát: Martinovicsot ismerjük meg közelebbről. Szerelem és haza, rendi elnyomás, féktelen természet és szabadságvágy a vezérmotívumai. A második kép a Burgban játszódik. I. Ferenc fogadja Martinovicsot, de nem hallgat a reformokra. A harmadik kép Hajnóczy otthonába viszi a nézőt, Hajnóczy a jobbágyok történetén dolgozik. Inasa Mihály körülbelül azt a szerepet tölti be mellette, mint Bánk bánban Tiborc.

A III. felvonás első képe a tragikus kifejlést hozza. A jakobinusok fölött a királyi tábla ítélkezik. Ennek a képnek leghatásosabb jelenete az, amikor Hajnóczy arról kezd beszélni, hogy mi indította el a forradalom útján. A 2. kép a kivégzés előtt mutatja be Martinovicsot, Szentmarjayt és Hajnóczyt.

Ebből a vázlatos ismertetésből is láthatjuk, hogy a darab cselekménye fokozatosan fejlődő, mozaikszerűen tevődik össze a cselekmény. Az írónak sikerült érzékeltetni a kor atmoszféráját, a történetet pedig emberivé és színpadilag hatásossá tenni azért, hogy a felvilágosodás eszméiért lelkesedő és harcoló magyar jakobinusokat egyébként emberi vonatkozásaikba beágyazva életszerűvé teszi. Úgyesen fonja az író a szervezkedés és a kómkedés szálait is. Mindent összevetve Barabás drámá-

ja: hatalmas nyeresége színműirodalmunknak, zenei és ritmikus előadás-módja, nyelvezete, korcstése kiváló művé teszik.

KÁLMÁN LÁSZLO

PÁNDI PÁL: MUNKÁSOSZTÁLY ÉS MAGYAR IRODALOM.

A Valóság c. folyóirat 1948. V.-i számából külföldnyomatként jelent meg ez a 22 oldalas füzet, de szólnunk kell róla, mert egyik legfontosabb irodalmi problémánkhoz, vagyis új, a mai kor szellemének megfelelő irodalomszemlélet kialakításához szolgált fontos adatokat. Feladatát a szerző így foglalja össze: „egyrészt meg kell vizsgálni a magyar munkásosztály aktív irodalmi munkálkodásának első nyomait, tehát az első munkásírók működésének történetét: másrészt foglalkozni kell azzal, miként tükröződött az egyre növekvő súlyú munkásosztály a nem — munkásszármazású — nemesi vagy polgári — írók műveiben“. Különösen az utóbbi vizsgálódást érezzük jelentősnek. A magyar irodalom szociológiai szemléletéről van itt szó, amely szemlélet nagyban megkönnyíti irodalmi értékelésünket, mert hiszen élesen rámutat arra, hogyan tükröződik a társadalom, a való élet, a műben? Volt-e szeme írójának a látáshoz, vagy csak torz képet tudott rajzolni, — Pándi tanulmányában csak a munkásságra vonatkozó irodalommal foglalkozik, de ilyen rövid lélegzetű tanulmányban természetesen nem vállalkozhatott ennek teljes feldolgozására sem, azért csak a kezdetet tekinti át, kb. a milleneumi korig. Így is értékes és fontos munkát végzett.

SERES JÓZSEF

KOSSUTH - BREVIÁRIUM. (Koroda Miklós összeállításában, Parnasszus.)

A magyar könyvkiadás nagy adósságát róta le ezzel a könyvvel. Kossuthra hivatkozni, Kossuthnak ellentmondani mindig lehetett, avatottaknak és avatatlannak, természetesen anélkül, hogy a teljes Kossuthot, Kossuth gondolatvilágát, politikai rendszerét, multat megvilágító, jövőt megmutató teljes hagyatékát ismerték volna. Kossuthot „apánk-ká bálványítottuk“, felhőkbe ültettük, sírva-vigadva emlegettük, de nem láttuk meg benne a magyart, akiben talákozott „a magyar nép-jellem erénye és minden gyengesége.“ Nem figyelhetünk, nem akartunk hallgatni akkor szavára, amikor igazán szükségünk lett volna ve-

zetésére, amikor meg sem kísérelték, az általa megjelöltet, magyarok számára egyedül járható út megkeresését.

Koroda Miklós egyszerű, de igényes bevezető után, Kossuth aktualitásának kihangsúlyozásával állítja össze gyűjteményét. Könyvészeti megbízhatóságát az idézett művek és helyek pontos jelölésével támasztja alá. A gyűjtemény a teljes Kossuthot adja, parasztok és munkások számára teszi hozzáférhetővé, s méltó bizonyítéka annak, hogy eszményeinek nincs szükségük ködösítésre, s hogy szerény eszközökkel is lehet nagy ügyet szolgálni.

FODOR JÓZSEF

E. PERMJÁK: NEM NEHÉZ A VÁLASZTÁS. (Új Magyar Könyvkiadó.)

Ez a könyv „Nem nehéz a pályaválasztás” címen indult útnak Magyarországon, hogy megmutassa a fiataloknak, milyen szép a dolgozó élet, mennyi szép foglalkozás van a világon. A szerző fiatal barátjaival együtt felkerekedett és elmentek gyárakat, műhelyeket, bányákat és mezőgazdasági állomásokat látogatni. Az utazás során kiderült, hogy az élet sok gazdag szépséget rejt a szorgos elmék és kezek számára, mert a színház parókkészítőjének mestersége éppenolyan tökéletes és művészeti fokra emelhető, mint az agyag megmunkálása.

Tizenkét irkában írják meg a gyerekek utazási tapasztalataikat és ezek mind a földi materiális élet szépségéről beszélnek. A könnyben szereplők nem a kajaand hősei, hanem a munka öntudatos és bátor lovagjai, egy új élet-szemléletnek, az alkotó munka megtestesülésének hirdetői. A szerző művében először valósul meg egy új világfelfogásnak ifjú emberek számára írt olvasmány alakjában való megtestesítése. Mai nemzeti gazdálkodásunk, a tervgazdaság ügyes segítője ez a könyv.

ERDŐDI JÓZSEF

BALOGH ISTVÁN: CIVISEK TÁRSADALMA. (Miszóttfalusi.)

A társadalom és műveltség összefüggésének elvét érvényesíti izléses kiállítású kis könyvében a debrecni tudós-főispán: „egy kis darab magyar valóságot” nyújt szintetikus módszerű — egyszerre szociografikus s ugyanakkor etnografikus nézőpontú — monografiájában, melyben a sajátosan magyar város és jellegzetes parasztpolgár-

ság történeti kialakulását vizsgálja. A hűbériség rendi kötöttségei közt kialakult egy sajátos „mezővárosi szabadság”, amelynek szabadabb légkörében kifejlődhetett a gyökeresen magyar polgári, civis életforma; tőzsérek, kalmárok, kézművesek, jómódú és művelt életstílusa. Ez a XVI. században virágkorát élő egészséges, dinamikus, az egyéni érvényesülést biztosító társadalmi szerkezetiség hozta létre a város nagyfokú önkormányzatát, amelyen megtörik mind az államhatalom, mind a hűbérurak joga s mely a debreceni kollégiumot és a magyar protestantizmusnak e mindmáig jelleget adó vonását is megteremtí. Ez az egészséges civistársadalom a törökdülés, a kuruc-labanc küzdelmek, pestis következtében hanyatlásnak, bomlásnak indul, elszegényedik, kalmártege megcsappan, proletariátusa a korakapitalizmussal egyidőben alakul ki; a civistársadalom a primitívebb földművelő életformára szorulva paraszttá válik, s a társadalmi szerkezet megmerevedik. A tulajdonképpeni civis: a módos konzervatív parasztpolgár ekkor lesz típusa és a „debreceniesség” jelképévé. A civis társadalom 48 óta a passzivitás, a „magában való dohogás”, a „befelé fordulás és a környező világból való kivonulás” hanyatló, patriarchalis paraszttársadalmá.

Ha mechanikusan boncolnánk szét Balogh István szervesen összefüggő mondanivalóját, amit eddig vezérszavakban végigkértünk: társadalomtörténetnek neveznénk. Ebbe ágyazódik bele három *katexochén* „néprajzi” fejezet; a civistársadalom vallási, jogi és erkölcsi életének vizsgálata. A befejező, harmadik rész a civisek két világháború közti magatartását elemzi: a civistársadalom útja azonos lett a paraszttársadalom útjával, tehát egyfelől a kiscgazdai megrekedtség, másfelől a szegényparaszti radikalizmus útjára vezet.

Balogh István érdekes könyvecskéje módszertani szempontból is jelentős kezdemény: a *néprajz mint társadalomtudományi studium nemcsak a jövőre, de a multa nézve is ilyesfajta földadatvállalásokat érezhet magáénak.*

PÉTER LÁSZLÓ

KÉPES GÉZA: A SZIGET ÉNEKEL. (Angol költők, Parnasszus.)

„A sziget énekel” c. antológia Képes Géza eddig összegyűjtött angol nyelvű műfordításait tartalmazza. A „Napnyugati madarak”, a „Szerelmes versek” és